

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΟΛΟΓΙΑ

Υ Π Ο

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΘΕΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΦΥΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ *

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου, οἱ χριστιανοί, «κοινωνίαν ἁγίων» ἀποτελοῦντες, «μέλη Χριστοῦ εἰσι, καὶ τὰ πολλὰ μέλη ἓν ἐστι σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία»¹, διὰ δὲ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τῆς συμμετοχῆς των εἰς τὸ βάπτισμα καὶ τὴν θεῖαν εὐχαριστίαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια², «ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον», ἐνσωματοῦνται ὡς μέλη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τ. ἔ. τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ γίνονται «σύμφυτοι» τῷ Χριστῷ (Ρωμ. 6,5), ἐγκεντριζόμενοι καὶ ἐνοφθαλμιζόμενοι καὶ ἐμβολιαζόμενοι καὶ ἐνσωματούμενοι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ, δίκην κλάδων εἰς τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, ἢ «ἐγκεντριζόμενοι εἰς τὴν καλλιέλαιον» (Ρωμ. 11,23/4) καὶ ἐμφυτεύμενοι καὶ ἐνούμενοι τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος³, οὕτω δὲ κοινωνοῦσι τῆς θείας τοῦ Θεανθρώπου ζωῆς καὶ χάριτος, τῆς ἐκπηγαζούσης ἀπὸ τῆς ῥίζης καὶ διαχεομένης εἰς τὸν κορμὸν καὶ τοὺς κλάδους πάντας. Οὕτως εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἰς ἄλλην «καλλιέλαιον», «ἐγκεν-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 46 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

1. Πρβλ. καὶ Μ. Ἀθανασίου, Περὶ τῆς ἐσαρκίου ἐπιφανείας τοῦ Θεοῦ Λόγου 5, PG 26, 992. Πρβλ. καὶ Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, Παιδαγ. I, 5, PG 8, 276.

2. Βλέπ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 20,30, PG 62, 139.

3. Σχετικῶς καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς γράφει, ὅτι «δύναται ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενος ἐγκεντρισμός εἰς τὴν καλλιέλαιον γίγνεσθαι, τὸν Χριστὸν αὐτόν, τῆς ἀνήμερου καὶ ἀπίστου φύσεως καταφυτευομένης εἰς Χριστόν, τ. ἔ. τῶν εἰς Χριστόν πιστευόντων». (Στρωμ. 6,15, PG 9, 344. Gr. chr. Schr., Clemens Alexandrinus, τ. II, 492. BEP 8, 223).

τρίζονται» καὶ ἐμφυτεύονται καὶ ἐνσωματοῦνται οἱ πιστεύοντες διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος καὶ γίνονται ἀληθῆ μέλη, ἄτινα, «κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου μέτρου, δεχόμενα τὴν ἐπιχορηγίαν (τοῦ Πνεύματος), οὕτως αὖξεται». Τοιουτοτρόπως «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ» (Ῥωμ. 12,5)¹, καθιστάμενοι μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος· «καὶ γὰρ ἐν ἐνὶ Πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν» (Α΄ Κορ. 12,13). Διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος ἐνοῦνται οἱ βαπτιζόμενοι μετὰ τοῦ ἀναστάντος σώματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «πνευματικοῦ» καὶ «ζωοποιοῦ» (Α΄ Κορ. 15,44 ἐξ.), φορέως τῆς καινῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας. Οὕτω δὲ τὰ καθ' ἕκαστον μέλη τῆς Ἐκκλησίας καθίστανται καὶ μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ συνάμα ἀλλήλων μέλη, καθ' ὅσον «μέλη ἐσμεν τοῦ σώματος αὐτοῦ» (Ἐφ. 5,30) καὶ ἅμα «ἐσμεν ἀλλήλων μέλη» (Ἐφ. 4,25. Ῥωμ. 12,5, ἔτι δὲ «τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν») (Α΄ Κορ. 6,15. 12,12. Ἐφ. 5,30)². Περὶ τοῦ «σώματος» ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐν Ἐφ. 2,13-18, διδάσκων ὅτι διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ οἱ Ἐθνικοί, «οἱ ποτὲ ὄντες μακράν, ἐγγύς» τῷ Θεῷ ἐγένοντο («ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ», ὅστις «ἔλυσε τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ»), ἵνα τοὺς τε Ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους «κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἐχθραν ἐν αὐτῷ», οὕτω δὲ «δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέροι ἐν ἐνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα». Ἐνταῦθα τὸ «ἐν ἐνὶ σώματι» ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ «ἐν ἐνὶ Πνεύματι», ὡς φαίνεται καὶ κατωτέρω Ἐφ. 4,4 («ἐν σῶμα καὶ ἐν Πνεῦμα»), νοεῖται δὲ τὸ σῶμα τοῦ σταυρωθέντος [«ἐν τῇ σαρκὶ»] (Ἐφ. 13,14) καὶ «ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς

1. Βλέπ. καὶ Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸ δταν ὑποταγῆ... PG 44, 1321: «Ἐν δὲ τῷ Υἱῷ πάντες γινόμεθα οἱ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως σῶμα αὐτοῦ».

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Πράξ. ὁμιλ. 24,4, PG 60, 190: «Μία γὰρ γεγόναμεν Ἐκκλησίαι, μιᾶς κεφαλῆς συναρμολογούμενα μέλη τελοῦμεν, ἐν οἷς πάντες κατέστημεν σῶμα». Οὐ μόνον δὲ ἐν σῶμα, ἀλλ' οἶονεὶ καὶ ἐν πρόσωπον, ἐκ πολλῶν μελῶν διατηρούντων τὴν ἑαυτῶν προσωπικότητα, καθ' ὅσον «l' Eglise est en quelque sorte une seule personne, formée de tous les fidèles ensemblé». (Origène, Esprit et feu, ἐνθ' ἄν. σ. 184).

αὐτοῦ» (Κολ. 1,22)] καὶ εἶτα ἀναστάντος δεδοξασμένου Χριστοῦ ὡς «σῶμα πνευματικὸν» (Α΄ Κορ. 15,44), ὡς «σῶμα τῆς δόξης αὐτοῦ» (Φιλιπ. 3,21), ὅπερ εἶναι ἡ Ἐκκλησία, καθὼς προείπομεν. Ὡστε τὸ σῶμα τοῦτο ἐκτείνεται εἰς τὸ ἐκκλησιολογικὸν «σῶμα τοῦ Χριστοῦ» διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δι' οὗ καὶ οἰκοδομεῖ οὗτος ὡς ἡ «Κεφαλὴ» τὴν Ἐκκλησίαν του, ἥτοι τὸ «σῶμά» του, καὶ ἐνοῦται μετ' αὐτῆς¹.

Πράγματι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λαμβάνει χώραν πραγματικὴ συσσωμάτωσις ἡμῶν ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, καὶ δὴ ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ καθ' ὅσον «ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν», καὶ τοιοῦτοτρόπως «γεγόναμεν σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ», ἄρα δὲ «καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐσόμεθα» (Ρωμ. 6,35)². Ὅταν δὲ οἱ πιστοὶ γίνωσι μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, αὐτομάτως συνάπτονται, δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐνθεν μὲν μετὰ τῆς θείας Κεφαλῆς, τοῦ Χριστοῦ, ἐνθεν δὲ μετ' ἀλλήλων, ὡς μελῶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος, ἐρχόμενοι εἰς ἄμεσον κοινωνίαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῇ συγκρατεῖ καὶ κυβερνᾷ. «Καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ πάντα τὰ μέλη συνάπτειν πέφυκε καὶ πρὸς ἑαυτὰ μετὰ ἀκριβείας ἐπιστρέφειν τε καὶ συνδεῖν»³. Ἡ θεία λοιπὸν Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Χριστός, «τὸ ἐφεξῆς αὐτοῦ σῶμα οἰκοδομεῖ διὰ τῶν αἰε προστιθεμένων, συναρμολογῶν καὶ συμβιβάζων τοὺς πάντας εἰς ἃ πέφυκεν ἕκαστος κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἐνεργείας, ὥστε ἢ χεῖρα ἢ πόδα ἢ ὀφθαλμὸν ἢ ἀκοὴν ἢ ἄλλο τι γενέσθαι τῶν συμπληρουμένων τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐκάστου πίστεως· ταῦτα δὲ ποιῶν ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· δῆλον ἂν εἴη διὰ τούτων, ὅτι ἐν πᾶσι γινόμενος, εἰς ἑαυτὸν δέχεται πάντας τοὺς ἐνουμένους αὐτῷ διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος, καὶ μέλη τοῦ ἰδίου σώματος ποιεῖται τοὺς πάντας, ὥστε εἶναι πολλὰ μὲν μέλη, ἐν δὲ σῶμα»⁴.

1. Πρβλ. καὶ R. Schnackenburg, μν. ἔ. σ. 154/5.

2. Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11,3, PG 62,84.

3. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Κατὰ Ἰουδαίων, λόγ. 1,3, PG 48, 848.

4. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸ ἅταν ὑποταγῆ... PG 44, 1317.

Τοῦ σώματος τούτου «ἐστὶ κεφαλὴ ὁ Χριστός, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἐνὸς ἐκάστου μέρους τὴν αὐξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ» (Ἐφ. 4,16), συμφώνως καὶ πρὸς τὴν συγγενῆ παράστασιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς οἰκοδομῆς, αὐξανομένης «εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ», ἐν τῷ ὁποίῳ οἱ χριστιανοὶ συνοικοδομοῦνται «εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι» (Ἐφ. 2,21-22). Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι ἰδιαιτέρως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐμφυτεύονται καὶ ἐνσωματοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελοῦντες ἐσωτερικὴν ἐνότητα ἐν Πνεύματι, ἥτοι τὸ ἐν «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορ. 12,27), καὶ γινόμενοι ὁ νέος Ἰσραὴλ, ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος. Εἶτα ἐπιρρωνύεται ἡ ἐνσωμάτωσις καὶ ἐνότης αὕτη κυρίως διὰ τῆς θείας εὐχαριστίας, ἥτοι διὰ τῆς κοινωνίας καὶ μετοχῆς «τοῦ ἐνὸς ἄρτου» (Α' Κορ. 10,17), διὰ τῆς ὁποίας λαμβάνει χώραν οἶονεὶ κοινωνία ζωῆς μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς καὶ τῶν χριστιανῶν ὡς μελῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ, τ.ἔ. τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτονόητον βεβαίως ὅτι τὸ δίδον μέρος εἶναι ἡ θεία κεφαλὴ τοῦ σώματος, ἥτοι ὁ Χριστός. Τῷ ὄντι, διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ἀναγεννῶμενοι οἱ χριστιανοὶ «πάντες, τῆς ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι... πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει... ἀπορρήτῳ λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα»¹, «τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινῆς ταύτης καὶ ἀγγελικῆς πολιτευομένης»², καὶ γινόμεθα κοινωνοὶ τῆς θείας χάριτος καὶ ζωῆς καὶ σωτηρίας, ὡς καὶ τῶν συναφῶν θείων δωρεῶν καὶ τελειοτήτων. Διότι βαπτιζόμενοι καθιστάμεθα «θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Α' Πέτρ. 1,4), γινόμενοι «σύσσωμοι τοῦ Χριστοῦ καὶ συμμετοχοὶ... οὐκ ἐκεῖνο ὄντες, ὅπερ ἐστὶν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐκεῖνου μετέχοντες καὶ τῷ μετεχομένῳ συνονομαζόμενοι»³. Καθ' ὅσον,

1. Θεοδώρου Μοψουεστίας, Εἰς Ἐφεσ. 5,30, PG 66, 920.

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ῥωμ. ὁμιλ. 10,4, PG 60, 480.

3. Γρηγορίου Νύσσης, Ἀντιρρητικός πρὸς τὰ Ἀπολλιναρίου 28, PG 45,

«ένωθεισα τῷ Κυρίῳ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις», συνεπλήρθη «τῇ θεότητι», οὕτω δὲ «ἐν τὰ δύο διὰ τῆς ἀνακράσεως γέγονεν»¹.

Κατὰ ταῦτα οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συσσωματοῦνται καὶ ζῶσιν ἐν Χριστῷ, θεοῦμενοι καὶ αὐτοὶ καὶ γινόμενοι «συμπολιῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὐξεῖ εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ» (Ἐφ. 2,19-21, πρβλ. καὶ Α' Κορ. 3,16-17, Ἐβρ. 3,6)². Ἐνταῦθα ἄμεσος συνέπεια τῆς ἐνώσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μετὰ «τῆς θείας Κεφαλῆς»³ αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ ἐνωσις αὐτῶν μετ' ἀλλήλων, «συντιθεμένων καὶ συναρμολογουμένων τῇ ἀρχιτεκτονικῇ τοῦ Πνεύματος»⁴ καὶ συναποτελούντων τὸ ἐν καὶ κοινὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ⁵. Δι' ὃ ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἐδίδασκεν, ὡς εἶδομεν, ὅτι οἱ χριστιανοὶ εἶναι μέλη τοῦ Υἱοῦ τοῦ

1. Αὐτόθι, στ. 1165.

2. Ὁμοίως καὶ κατὰ τὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνόν, ἀφοῦ πάντες οἱ πιστοὶ εἰμεθα μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, οὐ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς, ἀρα οἱ «πάντες ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ· οἱ δὲ καθ' ἓνα Χριστοῦ καὶ ἀλλήλων μέλη» (λόγ. 32,11, PG 36, 185)· ἵνα οὕτω πάντα τὰ μέλη «τῇ ἀρμονίᾳ τοῦ Πνεύματος συμβιβασθέντα καὶ συνδεθέντα, ἐν ἔρτιον ἀποδειχθῆ ἴσῳ Χριστοῦ» (λόγ. 2,3, PG 35, 409). Ὁ δὲ Γρηγόριος Νύσσης γράφει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ, εἰσερχόμενοι διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ βαπτίσματος «ἐντὸς τοῦ θείου χοροῦ», συσσωματοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καθιστάμενοι «εἰς Ἰσραὴλ οἱ πάντες... τ.ξ. Ἐκκλησία μία καὶ λαὸς εἰς καὶ νύμφη μία... ὑφ' ἐνὶ ταξιαρχῇ καὶ ἐκκλησιαστικῇ καὶ νυμφίῳ πρὸς ἑνὸς σώματος κοινωνίαν συναρμολογούμενοι». (Ἐξήγ. ἄσμ. ἄσμ., λόγ. 6, PG 44, 904/5).

3. Γρηγορίου Νύσσης, αὐτόθι, λόγ. 13, PG 44, 1056.

4. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγ. 19,8, PG 35, 1052.

5. Πρβλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγ. 32, 10, PG 36, 185: «Ὡσπερ ἐν τοῖς σώμασιν οὔτε ἀπέρρηκται ἀλλήλων τὰ μέλη, ἀλλ' ἐν σῶμα τὸ πᾶν ἐστίν, ἐκ διαφόρων συγκείμενον..., οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν, τῷ κοινῷ Χριστοῦ σώματι, οἱ πάντες ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ». Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Χρυσόστομο, εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 24, 2, PG 61, 200: «Τί γὰρ ἐστίν ὁ ἄρτος; Σῶμα Χριστοῦ. Τί δὲ γίνονται οἱ μεταλαμβάνοντες; Σῶμα Χριστοῦ. Οὐχὶ σώματα πολλὰ, ἀλλὰ σῶμα ἓν. Καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος, ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων, ἦνται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἀδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλους καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα». Βλέπ. καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδ. ὀρθ. πίστ. IV, 13, PG 94, 1153: «Εἰ γὰρ πάντως ἐνωσις ἐστὶ πρὸς Χριστόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους, πάντως καὶ πᾶσι τοῖς συμμεταλαμβάνουσιν ἡμῖν κατὰ προαίρεσιν ἐνούμεθα... πάντες γὰρ ἐν σώμα ἔσμεν».

Θεοῦ καὶ ἀλλήλων¹, ὥστε «τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης διασφιγ-
χθέντας ἐν σῶμα γενέσθαι τοὺς πάντας καὶ ἐν πνεῦμα διὰ μιᾶς
ἐλπίδος, εἰς ἣν ἐκλήθησαν»², καὶ διὰ τῆς κοινῆς πίστεως καὶ τῆς
πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης. Πράγματι, οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰσερ-
χόμενοι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πιστοὶ αὐτομάτως καθίστανται καὶ
«ἀλλήλων μέλη» ἐν τῷ ἐνὶ σῶματι τοῦ Χριστοῦ, τῆς θείας ζωῆς
τοῦ ὁποίου μετέχουσιν ἐξ ἴσου, κοινωνοῦντες ὀργανικῶς καὶ πρὸς
τὴν Κεφαλὴν καὶ πρὸς ἀλλήλους, συμφδὰ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ ἀπο-
στόλου Παύλου· «οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθ’
εἷς ἀλλήλων μέλη» (Ρωμ. 12,5). «Ὅθεν ἔχομεν «πολλὰ μὲν μέλη,
ἐν δὲ σῶμα» (Α΄ Κορ. 12,20). Συνάπτονται δὲ πρὸς ἄλληλα τὰ
μέλη οὐχὶ ἀπλῶς ἠθικῶς, ἀλλὰ μυστικῶς καὶ ἐσωτερικῶς διὰ τῆς
χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτονόητον βεβαίως,
ὅτι τὰ μέλη διατηροῦσι τὴν ἰδίαν ἕκαστον προσωπικότητα.

Ἡ ἅγια Γραφή καὶ ἡ ἱερὰ Παράδοσις ἐξαίρουσι τὴν ὑφιστα-
μένην μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας ἐνότητα ἐν τῇ κοινῇ ζωῇ
αὐτῶν, διασφζομένης ὅμως τῆς ἀθυπαρξίας ἀμφοτέρων. Ὑφί-
σταται δῆλον ὅτι μεταξὺ αὐτῶν τελεία ἐνότης, οἷα μεταξὺ τῆς κε-
φαλῆς καὶ τοῦ σώματος, ἥτοι τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.
Ἡ κεφαλὴ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχη ἄνευ τοῦ σώματος, ὅπως ἐπί-
σης καὶ τὸ σῶμα δὲν δύναται νὰ ζῆ ἄνευ τῆς κεφαλῆς, ἐξ ἧς ρέει
ἀκαταπαύστως ἡ ζωογονοῦσα αὐτὸ δύναμις καὶ χάρις. Ἄλλαις
λέξεσιν, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει καὶ ζῆ μόνον ἐν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ
τοῦ Χριστοῦ, ἐξ αὐτοῦ καὶ δι’ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ Χριστός,
ἐν τῇ ἀπολύτῳ ὑπεροχῇ καὶ τελειότητι αὐτοῦ, συμπεριλαμβάνει
καὶ συνενοῖ ἐν τῷ σῶματί του πάντα τὰ μέλη, οὕτως ὥστε «ὁ Χρι-
στός εἶναι τὸ σῶμα πάντων» καὶ «αὐτὸς εἶναι τὸ ἡμέτερον σῶ-
μα»³, αὐτὸς ὅμως παραμένων ἀσυγχύτως καὶ αἰωνίως ὁ εἷς καὶ μον-
αδικός. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἰδίως ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ

1. Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, Ἐφεσ. 4,2. Τραλ. 11,2. ΒΕΠ 2, 265. 273.
Καὶ αἱ Διαταγαὶ τῶν Ἀποστόλων, 2,59, διδάσκουσιν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι
«τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ», οἱ δὲ χριστιανοὶ «μέλη Χριστοῦ», ὁμιλοῦσαι ἐν 2,43 περὶ «τῆς
Ἐκκλησίας, ὑπαρχούσης σώματος ἁγίου καὶ μελῶν ὑγιεινῶν» (ΒΕΠ 2,45. 55).

2. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐξήγ. ἔσμ. ἔσμ., λόγ. 15, PG 44, 1117.

3. Ἰλαρίου, De Trinitate, 8, 32 καὶ 50. PL 10, 260/1 καὶ 273/4.

συμπαρατίθησι καὶ ἐξισοῖ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐξαίρων τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ζῶσαν ἐσωτερικὴν κοινωνίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν χριστιανῶν. Οὗτοι πάντες εἶναι «εἷς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ δύνανται νὰ εἶναι μετ' ἀλλήλων μόνον «εἷς», ἐὰν ὁ καθ' εἷς εἶναι ἠνωμένος μετὰ τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐβαπτίσθη καὶ ἐνεδύσατο τὸν Χριστὸν (Γαλ. 3,27/8)¹. Γενικῶς ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐνούμενοι γίνονται «εἷς», ἀλλ' ὅμως δέον νὰ νοῶνται ὡς εἷς ἀσυγχύτως καὶ ὡς δύο ἀχωρίστως. Ἀκριβῶς συνεπέια τῆς ἐνώσεως ταύτης τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι («ἐν Χριστῷ»). Περίπου 164 φορές ἀπαντᾷ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ ἡ φράσις «ἐν Χριστῷ» ἢ «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», δι' ἧς ἐκφράζεται ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος κοινωνία καὶ ἐνότητος καὶ κοινότητος ζωῆς. «Ἐν Χριστῷ» εἶναι σημαίνει εἶναι μέλος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ζῆν κοινὴν μετ' αὐτοῦ ζωὴν. Πράγματι οἱ χριστιανοὶ ζῶσιν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὁ Χριστὸς ζῆ ἐν αὐτοῖς, ὡς προεῖρηται, ἐφ' ὅσον οὗτοι μετέχουσιν αὐτοῦ ὡς μέλη τοῦ σώματός του. Ἄρα οἱ χριστιανοὶ εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι ἐν αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἀυξάνωσιν εἰς Χριστὸν «τὰ πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ» (Ἐφ. 4,15). Ἐτέρωθεν ὅμως καὶ ὁ Χριστὸς ζῆ ἐν τοῖς χριστιανοῖς καὶ κατοικεῖ ἐν αὐτοῖς (Ρωμ. 8,10), ὑφισταμένης μυστηριώδους τινὸς κοινωνίας ἢ κοινότητος ζωῆς μεταξὺ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας, ἄνευ ὅμως συγχύσεως καὶ συμφύσεως αὐτῶν, ὡς διδάσκεται σαφῶς ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. Π.χ. ἐν Γαλ. 2,20: «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός». Ἰωάν. 15,4: «μείνατε ἐν ἐμοί, καὶ γὰρ ἐν ὑμῖν». Β' Κορ. 13,5: «Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν». Ἐφ. 3,17: «κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν». Α' Ἰωάν. 4,16: «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ».

Ὡς ἐκ τῆς κοινότητος δὲ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς μετὰ τῶν χριστιανῶν ὡς μελῶν τοῦ ἐνιαίου σώματος τῆς Ἐκκλησίας, αὕτη, ὡς ἐλέχθη, νοεῖται καὶ ὡς ζωὴ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι

1. Πρβλ. Αὐγουστίνου, In Ps. 127,3, PL 37, 1679: «Cum plures christianos appello, in uno Christo unum intelligo».

τι, ἐφ' ὅσον εἶναι ζῶν ὑπερφυσικός ὀργανισμὸς καὶ σῶμα Χριστοῦ, ἐκ τῆς θείας Κεφαλῆς τοῦ ὁποίου διαχέεται ἡ καινὴ ζωὴ εἰς πάντα τὰ μέλη τῆ ἰσχύει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ αὕτη, ἐκπηγάζουσα ἀπὸ τῆς σταυρικῆς θυσίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, λαμβάνει ὑπόστασιν διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ βαπτίσματος, τοῦ χρίσματος καὶ πρὸ πάντων τῆς θείας εὐχαριστίας, ὧν οἱ μετέχοντες «γεννῶνται καὶ πλάττονται καὶ ὑπερφυσικῶς συνάπτονται τῷ Σωτῆρι»· καὶ δὴ «τὸ μὲν βάπτισμα Θεῷ τὸν ἄνθρωπον καταλλάττει, τὸ δὲ μύρον τῶν ἐκεῖθεν ἀξιοῦ δώρων», ὃν «μετουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», «ἡ δὲ τραπεζῆς δύναμις τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα κοινὰ ποιεῖ τῷ τελουμένῳ», δι' αὐτῆς δὲ «Θεοῦ αὐτοῦ τυγχάνομεν, καὶ Θεὸς ἡμῖν ἐνοῦται τὴν ἔνωσιν τὴν τελειωτάτην»¹. Εἶναι δὲ ἡ καινὴ ἐν Χριστῷ ζωὴ καρπὸς τῆς συνεργίας τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπέου παράγοντος· «τὸ μὲν θεόθεν, τὸ δὲ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ τὸ μὲν ἐκείνου καθαρῶς ἔργον, τὸ δὲ ἡμῖν ἔχει φιλοτιμίαν»· προσέτι δὲ αὕτη «φύεται μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν λαμβάνει, τελειοῦται δὲ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος, ἐπειδὴν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν»². Οὕτω λοιπὸν ἀπὸ τῆς θείας Κεφαλῆς, ὡς ἀπὸ ζωτικῆς κέντρον, ἡ καινὴ ζωὴ «κατιοῦσα (ὡς) πνευματικὴ δύναμις ἄπτεται ἐνὸς ἐκάστου μέλους»³, τὸ δὲ «Πνεῦμα ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς Κεφαλῆς... ἐνεργεῖ... ἄνωθεν ἐπιρρεδόμενον ἀφθόνως καὶ πάντων ἀπτόμενον τῶν μελῶν»⁴. Ἐντεῦθεν θὰ ἡδύνατο νὰ λεχθῆ, ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ χριστιανοὶ ζῶσι μίαν οἰονεὶ ζωὴν, καθ' ὅσον ἡ κεφαλὴ καὶ τὰ μέλη τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος συναποτελοῦσι μίαν ὀργανικὴν ἐνότητα. Τοῦτο ἐξέφρασεν ὁ Κύριος διὰ τῆς παραβολῆς τῆς ἀμπέλου: «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα· ὁ μένων ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολὺν· ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ἰωάν. 15,5)⁵.

1. Νικολάου Κασσιλά, Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, λόγ. 1, 2, 4. PG 150, 501. 521. 585. 593.

2. Αὐτόθι, στ. 501. 493.

3. Οἰκουμένιου, Εἰς Ἐφεσ. 6, PG 118, 1221.

4. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 11,3, PG 62, 84.

5. Πρβλ. καὶ Ἰω. Καρμίρη, Ἡ Ἐκκλησιολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεο-

Τοιουτοτρόπως ύφίσταται οἰονεὶ μυστηριώδης τις καὶ ἀπερινόητος περιχώρησις μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς προεῖρηται. Ὡστε ἡ ἐνότης μεταξύ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας περιλαμβάνει αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν ἢ τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας.

Πράγματι ἡ μεταξύ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας καὶ τῶν μελῶν τῆς ύφισταμένη ἐνότης εἶναι τόσον πλήρης, ὥστε, κατὰ τοὺς ἱεροὺς Πατέρας, ἀποτελοῦσιν οἰονεὶ ἐν πρόσωπον, ἐν μυστικῇ βεβαίως ἐννοίᾳ, καθ' ὅσον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνοῖ καὶ ποιεῖ ἐκ πολλῶν προσώπων ἐν μυστικὸν πρόσωπον¹, τῶν πολλῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐνουμένων ἐν τῷ ἐνὶ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ διασφζόντων τὴν προσωπικότητα καὶ αὐτονομίαν των ἐν τῇ ἐνότητι αὐτῶν, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἐνώσει τοῦ Νυμφίου - Χριστοῦ μετὰ τῆς Νύμφης - Ἐκκλησίας. Ὡστε ἐν πρόσωπον ἐνταῦθα σημαίνει τὴν μυστικὴν ἐνωσιν Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας, διασφζομένης ὁμῶς τῆς προσωπικῆς αὐτοτελείας ἀμφοτέρων. Συνεπεῖα δὲ τῆς ἐνώσεως ταύτης ὁ Χριστὸς ἀποβαίνει, οὔτως εἰπεῖν τὸ ἐγὼ τῆς Ἐκκλησίας², ἥτις φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἴδιον «πρόσωπον» ἢ ἴδιαν «ὑπόστασιν», ἀλλὰ τὸ ἐν «πρόσωπον» ἢ τὴν μίαν «ὑπόστασιν» τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτονόμων μελῶν τοῦ σώματός του. Ἐκ τῆς

λόγου, σ. 13, ἐνθα ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου Πατρὸς χαρακτηρίζεται ἡ Ἐκκλησία ὡς «ἡ ζῶσα τοῦ Θεοῦ ἄμπελος» (λόγ. 35,3, PG 36, 540), ἢ «ἡ ἄμπελος ἡ εὐκκληματοῦσα, ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, πᾶσα καρποφόρος, ὠραία πᾶσα, καλῶς ταῖς σταγόσι ταῖς ἄνωθεν ἀνατέλλουσα» (λόγ. 2,90, PG 35, 493), ἢ εἶναι «ὁ καλὸς ἄμπελῶν» (λόγ. 40,20, PG 36, 385)... Ὅπως ὁ Κύριος εἶναι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ τὸ μυστικὸν σῶμα αὐτοῦ ἀποτελοῦσα Ἐκκλησία εἶναι ὁμοίως ἡ ζῶσα καὶ ἀληθινή ἄμπελος, ἡ εὐκκληματοῦσα καὶ πᾶσα καρποφόρος καὶ ὠραία, οἱ δὲ ὄντες μέλη τῆς Ἐκκλησίας πιστοὶ εἶναι τὰ κλήματα, τὰ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον μένουσιν ἐκ τῆς ἀμπέλω καὶ συνδέονται ἀμέσως καὶ ὀργανικῶς μετὰ τοῦ Κυρίου, τῆς πηγῆς τῆς θείας ζωῆς καὶ δυνάμεως, τρέφονται πνευματικῶς διὰ σταγόνων ἄνωθεν ἐκ τῆς θείας πηγῆς καὶ φέρουσι «καρπὸν πολύν», ὁ δὲ Χριστὸς μένει ἐν αὐτοῖς. Ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μετὰ τῶν μελῶν αὐτῆς νοεῖται ὡς ἀπολύτως καὶ ἀδιασπᾶστος ἡνωμένη μετὰ τοῦ Χριστοῦ, τὰ πάντα δὲ ἐν αὐτῇ δέον ἐπίσης νὰ νοῶνται χριστοκεντρικῶς. Ἡ ὕπαρξις τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἐκ τῆς ζωοποιῦ δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ».

1. Πρβλ. H. M ü h l e n, Una mystica persona. Die Kirche als das Mysterium der Identität des Heiligen Geistes in Chistus und den Christen. München 1964, σ. 161.

2. K. A d a m, Das Wesen des Katholizismus, Düsseldorf 1957¹³, σ. 32: «Christus, der Herr, ist das eigentliche Ich der Kirche».

τοιαύτης δὲ ἐνώσεως Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας ἀποτελεῖται, κατὰ τὴν παρεξηγηθεῖσαν φράσιν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, «ὁ ὅλος Χριστός», οὕτως ὥστε ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτὸς οὗτος «ὁ ὅλος Χριστός, κεφαλὴ καὶ σῶμα, καὶ ἐκ πολλῶν εἷς». Ὁ Χριστὸς καὶ οἱ πιστοὶ εἶναι «εἷς ἄνθρωπος», «ἐν πρόσωπον», «ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον», «ὁ ὅλος Χριστὸς ἐν τῷ πληρώματι τῆς Ἐκκλησίας»¹, ἄνευ ὅμως ἐξαφανίσεως τῆς προσωπικότητος τῶν μελῶν. Ἐπειδὴ δὴ ἄλλα δὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι «τὸ πλήρωμα», τ.ἔ. τὸ συμπλήρωμα, τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο μόνον ὁ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐκτεινόμενος Χριστὸς εἶναι ὁ ὅλος Χριστός². Ἐντεῦθεν «ὄλον ὄλος ἀνέλαβέ με, καὶ ὄλος ὄλω ἠνώθη, ἵνα ὄλω τὴν σωτηρίαν χαρίσῃται· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον»³. Τῷ ὄντι ἀπόλυτος εἶναι ἡ ἐνότης τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, δὴ ἄλλα δὴ τῆς κεφαλῆς μετὰ τοῦ σώματος αὐτῆς. Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν ἡ Ἐκκλησία, εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός, οἱ χριστιανοὶ δὲ «πάντες Χριστὸς εἷς ἐγένεσθε, σῶμα αὐτοῦ ὄντες»⁴. Ἐπομένως ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ κεφαλὴ, ἡμεῖς τὸ σῶμα· μὴ δύναται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα κενόν;»⁵. Δὲν εἶναι δὲ κεφαλὴ ἀπλῶς, ἀλλ' εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας του, ἥτις εἶναι τὸ σῶμά του.

1. Αὐγουστίνου, Enarr. in Ps. 74,4. 52,1. 60,1. 30,4. In evang. Ioan. tract. 21,8. De doctr. christ. 3, 37, 55: «Fit totus Christus caput et corpus, et ex multis unus... unus homo, una persona, una eademque persona, totus Christus in plenitudine Ecclesiae». Πρβλ. καὶ H. Mühlen, L'Esprit dans l'Eglise, Paris 1969, τ. I, σ. 49 ἐξ.

2. Πρβλ. καὶ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 30,1, PG 61, 250: «Καθάπερ γὰρ καὶ σῶμα καὶ κεφαλὴ εἷς ἐστὶν ἄνθρωπος, οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Χριστὸν ἐν ἔφησεν εἶναι. Δι' ὃ καὶ τὸν Χριστὸν ἀντὶ τῆς Ἐκκλησίας τέθεικε, τὸ σῶμα αὐτοῦ οὕτως ὀνομάζων. Ὡσπερ οὖν, φησὶν, ἐν τί ἐστι τὸ ἡμέτερον σῶμα, εἰ καὶ ἐκ πολλῶν σύγκειται, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τι πάντες ἐσμέν. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ πολλῶν αὕτη σύγκειται μελῶν, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ταῦτα ἐν γίνεταί σῶμα».

3. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδ. ὀρθ. πίστ. III, 6, PG 94, 1005. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἐπιστ. 101 πρὸς Κληδόνιον, PG 37, 181/4. Πρβλ. καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς Ἰωάν. 1,14. 16, 6-7. PG 73, 161. 74, 432. Αὐτόθι 12, 27.28, PG 74, 89: «ὄλην τοίνυν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἠνωσεν ἑαυτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἵνα ὄλον σώσῃ τὸν ἄνθρωπον· ὃ γὰρ μὴ προσείληπται, οὐδὲ σέσωσται».

4. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Κολ. ὁμιλ. 8,2, PG 62, 353.

5. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 8,4, PG 71, 72. Καὶ κατὰ τὸν Ἰγνάτιον Ἀντιοχείας, Τραλ. 11,2, PG 5, 684, «οὐ δύναται κεφαλὴ γεννηθῆναι ἄνευ μελῶν, τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν ἐπαγγελλομένου, ὃ ἐστὶν αὐτός».

«Ἐνθα γὰρ ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα· οὐδενὶ γὰρ μέσῳ διείργεται ἡ κεφαλὴ καὶ τὸ σῶμα· εἰ γὰρ διείργετο, οὐκ ἂν εἶη σῶμα, οὐκ ἂν εἶη κεφαλὴ»¹. Ὅπως λοιπὸν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἡ κεφαλὴ ἄνευ τοῦ σώματος ἢ τὸ σῶμα ἄνευ τῆς κεφαλῆς, τοιοῦτοτρόπως δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ὁ Χριστὸς ἄνευ τῆς Ἐκκλησίας του ἢ ἡ Ἐκκλησία ἄνευ τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἑαυτῆς κεφαλῆς. Διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ «πλήρωμα» τοῦ Χριστοῦ, τ.έ. εἶναι τὸ συμπλήρωμα τῆς θείας Κεφαλῆς, εἶναι κατὰ μὲν τὸν ἀπόστολον Παῦλον «τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου» (Ἐφ. 1,23), κατὰ δὲ τὸν ἐρμηνευτὴν αὐτοῦ ἱερὸν Χρυσόστομον, «τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ ἢ Ἐκκλησία· καὶ γὰρ πλήρωμα κεφαλῆς σῶμα, καὶ πλήρωμα σώματος κεφαλῆς»².

1. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 3,2, PG 62, 26.

2. Ἀὐτόθι. Σχετικῶς καὶ ὁ Θεοφύλακτος, εἰς Ἐφεσ. κεφ. 1, PG 124, 1049, γράφει: «Ὡσπερ τὸ σῶμα πλήρωμά ἐστι τῆς κεφαλῆς, ἀναπληροῦν αὐτὴν διὰ τῶν οἰκείων μελῶν, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία πλήρωμά ἐστι τοῦ Χριστοῦ, «τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου». Πληροῦται γὰρ ὁ Χριστὸς καὶ οἷον ἀναγεμίζεται πάντα τὰ μέλη ἐν πᾶσι τοῖς πιστοῖς... τούτεστι διὰ πάντων τῶν πιστῶν, ἄλλου ἄλλην χάριν συνεισφέροντος. Τότε γὰρ πληροῦται ἡ κεφαλὴ ἡμῶν, ὁ Χριστός, τ. ἔ. λαμβάνει τέλειον τὸ σῶμα, ὅταν ὁμοῦ πάντες ὤμεν ἡνωμένοι καὶ συγκακολλημένοι». Πρβλ. καὶ L. C e r f a u x, Die Bilder für die Kirche im Neuen Testament, ἐν G. Baraúna, μν. ἔ. τ. I, σ. 234: «Die Fülle der Gottheit offenbart sich in Christus, und Christus, der die Fülle ist, offenbart sich in der Kirche, die innig mit seiner Fülle vereint ist und ihrerseits zu seiner Fülle wird.» Ὁμοίως βλέπ. P. B e n o i t, Corps, tête et plérôme dans les épîtres de la captivité, ἐν «Revue Biblique» 63 (1956), A. F e u i l l e t, L' Eglise plérôme du Christ d' après Ephes. 1,23, ἐν «Nouv. Revue Théologique» 78 (1956), N. N η σ ι ὠ τ η, Le fondément ecclésiologique du plérôme de l' Eglise, ἐν «Verbum caro» 17 (1964). Σημειώτεον ὅτι καὶ ὁ A. N y g r e n, μν. ἔ. σ. 57 καὶ 61, ἀπορρίπτων πάντα χωρισμὸν Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζει: «Christus nichts ohne die Kirche-die Kirche nichts ohne Christus... Wenn die Kirche als Leib Christi und Christus als Haupt der Kirche bezeichnet wird, dann ist das nicht so gemeint, als solle Christus ein Stück und die Kirche ein anderes zugeteilt werden, sondern es soll statt dessen ihr untrennbarer Zusammenhang und ihre Einheit deutlich gemacht werden. Christus ist nicht das Haupt schlechthin, sondern eben das Haupt seiner Kirche. Und die Kirche ist nicht der Leib schlechthin, abgesehen vom Haupt, Christus, sondern sie ist eben Christi Leib. Der Leib Christi ist Christus selbst. Die Kirche ist Christus, wie er nach seiner Auferstehung unter uns gegenwärtig ist und uns hier auf Erden begegnet». (Πρβλ. τ ο ὺ α ὐ τ ο ὺ, Corpus Christi, ἐν Ein Buch von der Kirche, Göttingen 1951, σ. 22). Καὶ ὁ H. S c h l i e r, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 94-95, παρατηρεῖ: «Ohne Haupt hätte die Kirche kein überlegenes himmlisches Prinzip und kein weltüberlegenes himmlisches Ziel. Und ohne Leib hätte das Haupt keine irdische Gegenwart und Wirklichkeit. So kann man sagen, dass die Vorstellung von Christus als dem Haupt der Kirche auch den Ge-

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω, καὶ δὴ ἐκ τῆς ἐνώσεως καὶ περιχωρήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐξηγοῦνται οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου πρὸ τῆς Δαμασκοῦ μὲν «Σαοὺλ Σαοὺλ τί με διώκεις;» (Πράξ. 9, 4-5), ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ὁ Χριστὸς «ἐδιώκετο» ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ, ἐφ' ὅσον ἐδιώκοντο ὑπ' αὐτοῦ τὰ μέλη τοῦ σώματός του, οἱ χριστιανοί, ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ κρίσει ἀποδοθήσεται τῷ Χριστῷ, ὅτι ἐγένετο εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ (Ματθ. 25, 35-45).

Ἡ ἐνότης δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἀντικατοπτρίζει τὴν Τριαδικὴν ἐνότητα, δυναμένη νὰ συγκριθῇ πῶς πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι ἔνωσιν τῶν τριῶν θείων προσώπων, εἰ καὶ αὕτη εἶναι ἄλλης τάξεως καὶ πάντῃ ἀκατάληπτος τῷ ἀνθρώπῳ. Οὕτως «εἰκὼν ἐστὶ τοῦ (Τριαδικοῦ) Θεοῦ ἡ ἁγία Ἐκκλησία, ὡς τὴν αὐτὴν τῷ Θεῷ περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνεργοῦσα ἔνωσιν, καὶ διάφοροι τοῖς ιδιώμασι καὶ ἐκ διαφόρων καὶ τόπων καὶ τρόπων οἱ κατ' αὐτὴν διὰ τῆς πίστεως ἐνοποιοῦμενοι τύχῳσιν ὄντες»¹. Καθὼς δὴλα δὴ τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐνοῦνται ἐν τῇ μιᾷ θεῖᾳ οὐσίᾳ καὶ εἶναι εἰς Θεός, οὕτω καὶ ἡ πληθὺς τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐνοῦται ἐν τῷ ἐνὶ σώματι τοῦ Θεανθρώπου, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Καθ' ὅσον ἤδη κατὰ τὴν θεῖαν ἐνσάρκωσιν ἡ πληθὺς τῶν ἀνθρωπίνων ὑποστάσεων ἀνεκεφαλαιώθη ἐν τῇ ἀναληφθείσῃ ὑπὸ τοῦ Λόγου μιᾷ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Οὕτως, ὡς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι ὑπάρχει μία μὲν θεῖα οὐσία, τρία δὲ πρόσωπα, οὕτω καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπάρχει μία μὲν θεανθρωπίνῃ φύσις, πληθὺς δὲ καὶ ποικιλία προσώπων-μελῶν, ἅτινα πάντα ἐνοῦνται ἐν τῷ ἐνὶ πνευματικῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἀντικατοπτρίζοντα τὴν ἔνωσιν τῶν τριῶν θείων προσώπων. Ἐνεκα τούτου ἡ Ἐκκλησία, ὡς σῶμα τοῦ Χριστοῦ, θεωρεῖται ὑπὸ τῶν Ὁρθόδοξων ὡς εἰκὼν καὶ ὁμοίωσις τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀναγομένης τὸν τεῦθεν τῆς Ἐκκλησιολογίας εἰς Τριαδολογίαν². Ὁ

danken der notwendigen und gegenseitigen Ergänzung von Christus und Kirche in sich birgt».

1. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Μυσταγωγία 1, PG 91, 668.

2. Βλέπ. καὶ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, Εἰς Ἰωάν. 11,11, PG 74, 556. Πρβλ. καὶ T. Ware, The Orthodox Church, Middlesex 1964, σ. 244: «The Church

μοίως θὰ ἠδύνατο νὰ συγκριθῆ ἡ ἔνωσις τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἐγγυτέραν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ἐπίσης ἀκατάληπτον ἔνωσιν ἐν τῷ Χριστῷ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ ἐξιχθῆ αὕτη μέχρι τῆς ἐσωτερικότητος καὶ τῆς πληρότητος ἐκείνης καὶ ἐξισωθῆ πρὸς ἐκείνην. Ὅπως δῆλα δὴ ἐν τῷ Θεανθρώπῳ Λυτρωτῇ ἡμῶν ἠνώθησαν, κατὰ τρόπον ὑπερφυῆ καὶ ἀνερμήνευτον, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, τοιοῦτοτρόπως ἐνοῦνται καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δύο πραγματικότητες, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἥτοι ὁ Χριστὸς καὶ πάντες οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, εἰς ἓν σῶμα. Τὴν ἔνωσιν δὲ ταύτην οὐδὲν ἀπολύτως δύναται νὰ διαλύσῃ, ἀλλὰ παραμένει αὕτη ἀπαράθραυστος καὶ ἀκατάλυτος καὶ αἰώνιος.

Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν ἠνώθησαν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία, «ὡς εἶναι ἐν σῶμα τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν»¹, ὡς προεῖρηται ἠνώθη δῆλον ὅτι ὄντολογικῶς καὶ αἰωνίως μετὰ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ὁ Χριστὸς, ἀναπλάσας καὶ «σύνοικον τὴν Ἐκκλησίαν ἐν ἑαυτῷ ποιησάμενος»², ἐντεῦθεν δὲ γίνεται λόγος περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς «ἀνακεκραμένου πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία»³. Συνεπῶς οἱ χριστιανοὶ καθίσταν-

is the Image of the holy Trinity. Just as each man is made according to the image of the Trinitarian God, so the Church as a whole is an icon of God the Trinity, reproducing on earth the mystery of unity in diversity. In the Trinity the three are one God, yet each is fully personal; in the Church a multitude of human persons are united in one, yet each preserves his personal diversity unimpaired. The mutual indwelling of the persons of the Trinity is paralleled by the coinherence of the members of the Church». Πρβλ. *ομοίως Giacomo Lerka ro, Die Bedeutung des Dekrets De Oecumenismo für den Dialog mit den nicht-katholischen Kirchen des Ostens, ἐν «Concilium» 1 (1965) 442: «Die Einheit der Kirche, d. h. die Einheit der Christen untereinander in der Gemeinschaft des Herrn, bewohnt von demselben göttlichen Geist, ist nur ein Bild, ein wirkkräftiges Symbol der Einheit der göttlichen Personen in der heiligen Dreieinigkeit. Hier liegt ein Aspekt des christlichen Glaubens, welcher der traditionellen Theologie besonders teuer ist und der in dem Erbe der östlichen Kirchen einen gelebten und lebendigen Ausdruck findet».*

1. Ὠριγένους, Κατὰ Κέλσου 6, 79, PG 11, 1417. Gr. chr. Schr., Origenes, τ. 2, σ. 150. 151. Φώτιος παρ' Οἰκουμένω, PG 118, 820.

2. Γρηγορίου Νύσσης, Ἐξήγ. ἄσμ. ἄσμ., λόγ. 7, PG 44, 916.

3. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸ ὅταν ὑποταγῆ... PG 44, 1317. Καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, καθὼς ἐγένετο ὁ ἐνανθρωπήσας «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῆς ἡμετέρας φύσεως, οὕτως ἡμεῖς τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡμᾶς ἐκεῖνος ἔχει ἐν ἑαυ-

ται «σύσσωμοι τοῦ Χριστοῦ καὶ συμμετοχοί»¹. Σημαίνει δὲ ὁ ὄρος «σύσσωμοι τὸ ἐν ἔχειν Χριστῷ σῶμα διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ μέλη»². Ἐννοεῖται βεβαίως ὅτι ἐγένετο ἀκατάληπτος μὲν καὶ ἄφραστός τις ἔνωσις, οὐχὶ δ' ὅμως πάντως καὶ σύγχυσις καὶ σύμφυσις τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπέου, τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐξ ἀνθρώπων ἀποτελουμένης ἐπιγείου Ἐκκλησίας. «Τῇ γὰρ ἐνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ ἐν ἔστιν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σὰρξ, οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐνώσεως ἀρρήτου τινὸς καὶ ἀφράστου. Τὸ δὲ ὅπως, μὴ ζήτηι· ἐγένετο γάρ, ὡς οἶδεν αὐτός»³. Ἐγένετο ἔνωσις οἶονει ὄντολογική, οὐχὶ δὲ ὑποστατική, ὡς ἐὰν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπετέλουν μίαν ὑπόστασιν ἢ ἐν πρόσωπον, τοῦθ' ὅπερ ἀπορριπτέον. Διότι τόσον ὁ Χριστὸς ὅσον καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πρόσωπα αὐτοτελῆ, διατηροῦντα καὶ μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν αὐτῶν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὴν ἰδίαν αὐτῶν προσωπικότητα καὶ συνείδησιν καὶ ὡς ἴδια πρόσωπα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ἀποκλειομένου παντὸς Χριστομονισμοῦ. Τοῦτο φανερόν καθίσταται ἐν τῇ παρομοιώσει τῆς Ἐκκλησίας ὡς Νύμφης καὶ τοῦ θείου Νυμφίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκάστης ψυχῆς ἐν αὐτῇ μετὰ τοῦ μυστικοῦ «γάμου τοῦ Ἀρνίου» (Ἀποκ. 19,9), ἐνθα δὲν ἐξαφανίζεται βεβαίως τὸ πρόσωπον τῆς Νύμφης -Ἐκκλησίας καὶ τῶν μελῶν τοῦ σώματος αὐτῆς, καθὼς ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἐν τῷ φυσικῷ δεσμῷ τοῦ γάμου, ὅστις συνάπτεται ἄνευ ἐξαφανίσεως θατέρου τῶν συζευγνυμένων προσώπων⁴. Καθὼς δὲ ἡ νύμφη ὑπό-

τῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἔχομεν ἐν ἡμῖν... Οὕτως οὖν ἡμεῖς πρὸς τὸν Χριστὸν γινόμεθα μία σὰρξ διὰ μετουσίας». (Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 20,4, PG 62, 139/40).

1. Γ ρ η γ ο ρ ί ο υ Ν ὄ σ σ η ς, Πρὸς τὰ Ἀπολλιναρίου ἀντιρρητικός, PG 45, 1184.

2. Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ί ο υ, Ἡ πρὸς Ἐφεσ. Ἐπιστ., PG 118, 1204.

3. Ἰ ω ά ν ν ο υ Χ ρ υ σ ο σ τ ὶ μ ο υ, Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 11,2, PG 59, 80. Πρβλ. καὶ εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 82,1, PG 59, 443. Ὁμοίως εἰς Ψαλμ. 44,10, PG 55, 199: «Ὁ μὲν γὰρ Ὑἱός, ἅτε ὁμότιμος ὢν, ἐκ δεξιῶν κάθηται, αὕτη δὲ (ἡ Ἐκκλησία) ἔστηκεν. Εἰ γὰρ καὶ βασιλίσσά ἐστιν, ἀλλὰ κτιστῆς οὐσίας ἐστὶ. Πῶς οὖν ὁ Παῦλός φησι, «συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»; Ἀλλὰ πρόσχε τῇ ἀκριβείᾳ· οὐχ ἁπλῶς εἶπε, «συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν», ἀλλ' «ἐν Χριστῷ», τ.ἔ. διὰ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ κεφαλὴ ἡμῶν ἄνω, φησὶν, ἐστίν, ἡμεῖς δὲ σῶμα, τῆς κεφαλῆς ἄνω καθημένης, καὶ ἡμεῖς τῆς τιμῆς μετέχομεν, εἰ καὶ ἐστήκαμεν».

4. Πρβλ. καὶ Α. Γ ι έ β τ ι τ ς, μν. ἔ. σ. 120/1: «Ὅπως ἐν τῷ γάμῳ δὲν καταλύεται

κειται εἰς τὸν νυμφίον καὶ τὸ σῶμα εἰς τὴν κεφαλὴν, οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὸν Χριστόν. Συναφῶς ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας γράφει «περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἐν Πνεύματι, ὅτι πάντες ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δεξάμενοι Πνεῦμα, φημι δὴ τὸ ἅγιον, συνανακρινάμεθα τρόπον τινὰ καὶ ἀλλήλοις καὶ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ πολλοῖς οὖσιν ἡμῖν ἀνά μέρος, ἐκάστῳ τό τε τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ ἴδιον ἐνοικίζει Πνεῦμα Χριστός, ἀλλ' ἐν ἐστὶ καὶ ἀμέριστον, τὰ τῆς ἀλλήλων ἐνότητος διακεκομμένα πνεύματα, κατὰ γε τὸ εἶναί φαμεν ἐν τῇ καθ' ὑπαρξιν ιδιότητι, συνέχον εἰς ἐνότητα, δι' ἑαυτοῦ καὶ ὡς ἐν τι τοὺς πάντας ἀναφαίνεσθαι ποιοῦν ἐν ἑαυτῷ. Ὡσπερ γὰρ τῆς ἀγίας σαρκὸς ἡ δύναμις συσσωμους ἀποτελεῖ τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον, ἐν τῷ ἐν πᾶσιν ἀμέριστον ἐνοικῆσαν Πνεῦμα Θεοῦ πρὸς ἐνότητα τὴν πνευματικὴν συνάγει τοὺς πάντας»¹.

οὔτε ἐξαφανίζεται τὸ δεύτερον πρόσωπον, δῆλα δὴ τὸ πρόσωπον τῆς νύμφης, ἂν καὶ οἱ δύο εἶναι «σὰρξ μία», ἥς ἡ κεφαλὴ ὁ ἀνὴρ (Ἐφεσ. 5,23), παρομοίως πως καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ μυστικῇ «γάμῳ τοῦ Ἄρνιου» μετὰ τῆς «Νύμφης» αὐτοῦ (Ἀποκ. 19,9, πρβλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὁ μ ο υ, εἰς Β' Κορ. ὁμιλ. 23,1, PG 61, 554. Εἰς Ψαλμ. 5,2, PG 55, 62. Κατήχ. 3,1, ἐκδ. Π. Κεραμέως, ἔνθ' ἂν. σ. 127), δὲν ἐξαφανίζεται τὸ πρόσωπον τῆς Νύμφης, ἦτοι τὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ἡ Ἐκκλησία, ἡ «Νύμφη τοῦ Χριστοῦ», ἐμφανίζεται ὡς «μία πληθὺς κτιστῶν ὑποστάσεων» (V. Lossky, Μυστικὴ Θεολογία, σ. 227, πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Ἐκκλησία, «Σύνορον» 30 (1964) 87), τ. ἔ. προσώπων, ἅτινα ἔχουν ἐν «σῶμα», τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Οὕτως γίνεται ὄντως «μέγα μυστήριον» μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας: ἡ Ἐκκλησία καθίσταται Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ταυτοχρόνως Νύμφη τοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλιν ἕκαστος πιστὸς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γίνεται «μέλος τοῦ Χριστοῦ» καὶ «πνευματικὸς ναὸς» τοῦ Χριστοῦ, τ. ἔ. ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἐν σμικρῷ (πρβλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ὁ μ ο υ, εἰς Ἐφ. ὁμιλ. 6,1, PG 62, 43/4. Εἰς Θεόδωρον ἐκπεσόντα, λόγ. 1,1, PG 47, 277/8), καὶ ἐν ταῦτ' ἐκάστη ψυχὴ γίνεται ἡ νύμφη τοῦ οὐρανίου Νυμφίου (πρβλ. V. Lossky, αὐτόθι, σ. 227). Ὡντως: «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν!».

1. Κ υ ρ ί λ λ ο υ Ἰ α λ ε ξ α ν δ ρ ε ί α ς, Εἰς Ἰωάν. 17, 20-21, PG 74, 561. Ὁμοίως βλέπ. αὐτόθι 11,12, PG 75, 564: «Τοιαύτην τοιγαροῦν τὴν δοθεῖσάν μοι, φησίν, ὦ Πάτερ, παρὰ σοῦ χάριν τε καὶ δόξαν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τοῦ ἐν εἶναι πρὸς σέ, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν. Προσενούμεθα μὲν γὰρ ἀλλήλοις ἡμεῖς, κατὰ τοὺς ἤδη προαποδοθέντας τρόπους, ἐνούμεθα δὲ καὶ Θεῷ. Καὶ κατὰ τῆν λόγον ἢ πῶς, σαφεστάτην ἡμῖν ὁ Κύριος ἐποίησατο τὴν ἐξήγησιν, καὶ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας διαφανῆ καθιστὰς τὴν ὄνησιν: «ἐγώ, φησίν, ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἐν». Γίνεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ Υἱὸς, σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος συνανακρινάμενος καὶ συνενούμενος δι' εὐλογίας τῆς μυστικῆς πνευματικῶς δὲ αὐ πάλιν ὡς Θεός, τῇ τοῦ ἰδίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι τὸ ἐν ἡμῖν ἀνακτιζῶν πνεῦμα πρὸς καινότητα ζωῆς καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοῦς καθιστάς. Σύνδεσμος οὖν ἄρα τῆς ἐνότητος ἡμῶν τῆς πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα διαφαίνεται Χριστός,

Τῆς πνευματικῆς καὶ μυστηριώδους ταύτης ἐνώσεως τοῦ Χριστοῦ ὡς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μελῶν τοῦ σώματος αὐτῆς αἰσθητὴν ἐξεικόνισιν καὶ ἔκφρασιν ἀποτελεῖ ἢ διὰ τῆς κοινωνίας τῆς θείας Εὐχαριστίας ἐνώσις τῶν πιστῶν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. «Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἦνωται τῷ Χριστῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτῷ διὰ τοῦ ἄρτου τούτου ἐνούμεθα»¹. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς θείας Εὐχαριστίας γινόμεθα «σύσσωμοι» Χριστῷ καὶ «συνοσιούμεθα αὐτῷ»², γινόμενοι «πρὸς τὸν Χριστὸν μία σὰρξ διὰ μετουσίας»³, καθ' ὅσον οὗτος «ἀναφύρει ἑαυτὸν ἡμῖν» ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας Κοινωνίας καὶ «αὐτῷ τῷ πράγματι σῶμα ἡμᾶς αὐτοῦ κατασκευάζει»⁴, γινομένους «μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ» καὶ δὴ «ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ» (Ἐφ. 5,30). Ὁμοίως ὁ ἱερός Χρυσόστομος καὶ ἀλλαχοῦ γράφει: «Ἐκοινωνήσα σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὑμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενῆς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι» ὑμῖν⁵. «Ὡς οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τῆς ἡμετέρας φύσεως, οὕτως ἡμεῖς τῆς οὐσίας αὐτοῦ· καὶ ὡς ἡμᾶς ἐκεῖνος ἔχει ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν ἔχομεν ἐν ἡμῖν»⁶, ἰδίως διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἐν τῷ μυστηρίῳ, ἄρα, τούτῳ ἐκφράζεται πλήρως ἡ Ἐκκλησία ὡς «σῶμα Χριστοῦ», ὡς «κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος» αὐτοῦ, δι' ἧς γινόμεθα «ἡμεῖς Χριστοῦ σῶμα ἐν καὶ σὰρξ μία»⁷.

(Συνεχίζεται)

ἑαυτοῦ μὲν ἡμᾶς ἐξαρτήσας ὡς ἄνθρωπος, Θεῷ δὲ ὡς Θεὸς ἐνυπάρχων φυσικῶς τῷ ἰδίῳ γεννήτορι».

1. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. 24,2, PG 61,200. Πρβλ. καὶ Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν 3,22, PG 26,369.

2. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐβρ. ὁμιλ. 6,2, PG 63,56.

3. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 20,4, PG 62,140.

4. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ματθ. ὁμιλ. 82,5, PG 58, 743. Πρβλ. καὶ εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 46, PG 59,260: «Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῆς συνημμένον». Πρβλ. καὶ εἰς Α' Τιμ. ὁμιλ. 18, PG 62,586.

5. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. 46,3, PG 59,260. 261.

6. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ἐφεσ. ὁμιλ. 20,4, PG 62,139.

7. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Ματθ. ὁμιλ. 82,5, PG 58,744. Διὰ τοῦτο «τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνήθει, καθ' αὐτὸ τοῦτο καθ' ὅσον αὐτῷ ἦνωται καὶ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται σῶμα». (Νικολάου Κασσιλά, Ἑρμην. θ. Λειτουργίας 38, PG 150, 452/3).